

III CZĘŚĆ „DZIADÓW” ADAMA MICKIEWICZA

dramat romantyczny - gatunek dramatyczny ukształtowany w dobie romantyzmu w opozycji do reguł dramaturgii klasycystycznej (m.in. odrzucenie zasady trzech jedności, luźność kompozycyjna, synkretyzm) i w nawiązaniu do doświadczeń dramatu szekspirowskiego. Nieliczenie się z koniecznościami technicznymi i konwencjami widowiska teatralnego czyniło z wielu utworów tego gatunku dramaty niesceniczne.

III część „Dziadów” jako dramat romantyczny:

- brak jedności miejsca (więzienie w klasztorze bazylianów w Wilnie, wiejski dom pod Lwowem, siedziba Nowosilcowa w Wilnie, salon w Warszawie, cmentarz, Rosja)
- brak jedności czasu (1 listopada, Wigilia, Wielkanoc; rola czasu związanego z religią, sacrum)
- brak jedności akcji – akcja nie jest rozumiana jako ciąg przyczyn i skutków, główny bohater występuje tylko w kilku scenach, inne nie są powiązane z jego losami, obok wątku Konrada np. wątek Rollisona)
- kompozycja otwarta dramatu- zatarciu ulegają związki między poszczególnymi częściami utworu. Jako odrębne całości funkcjonują Ustęp, wiersz Do przyjaciół Moskali. Losy bohaterów nie są zakończone (poza wątkiem Doktora zabitego przez piorun). Utwór cechuje nieciągłość, fragmentaryczność, wieloznaczność
- synkretyzm rodzajowy (sc. więzienna – dramat, improwizacja – liryka, Ustęp – epika) i gatunkowy (łączenie tragizmu z komizmem)
- łączenie scen zbiorowych (salon warszawski, bal) z kameralnymi (improwizacja)
- łączenie realizmu z fantastyką (dbałość o realia, np. obraz klasztoru bazylianów zamienionego na więzienie, w którym uwięziono Mickiewicza oraz duchy w wielu scenach)
- łączenie stylów, patosu z groteską
- niesceniczność

Funkcja takiej formy – umożliwiła przekazanie złożonych i skłóconych wewnętrznie racji ideologicznych, sprzecznych dążeń i motywacji, stanowiła wyraz przekonania o dysharmonii świata, jego wieloznaczności

Inne, istotne elementy kompozycji utworu:

- formalny podział na prawą i lewą stronę (Prolog – duchy z lewej i prawej strony, taki sam podział diabłów i aniołów w scenie Wielkiej Improwizacji; podział społeczeństwa w scenie w salonie warszawskim i na balu u senatora). Polacy po prawej stronie – wrażliwi moralnie, uczciwi politycznie, po lewej stronie - konformiści
- zastosowanie gatunków dydaktycznych wywodzących się z Biblii (przypowieść Żegoty, przypowieści księdza Piotra w rozmowie z Senatorem)
- zastosowanie formuły moralitetu (gatunku o charakterze dydaktycznym ukazującego bohatera wybierającego pomiędzy dobrem i złem, potępieniem i zbawieniem) w scenie Sen Senatora
- wykorzystanie motywu winy i kary (przepowiednia księdza Piotra dotycząca Pelikana i Bajkowa, pośmiertna kara przestawiona w scenie Nocy Dziadów – postaci rozrywane przez czarty, działania doktora i jego śmierć, obraz Widma w scenie nocy Dziadów)
- liczne kontrastowe opozycje, np. postaci cara Piotra i cesarza Marka Aureliusza w opisie ich pomników

Dedykacja „narodowej sprawy męczennikom”

Przedmowa – wstęp do utworu o charakterze historycznym, zestawienie męczeństwa Polski z tyranią Rosji, przywołanie postaci cara Aleksandra i senatora Nowosilcowa, ukazanie prześladowań młodzieży wileńskiej

geneza:

- 1) Klęska powstania listopadowego (choć akcja utworu toczy się przed powstaniem, jest on komentarzem do zrywu, próbą odpowiedzi na pytanie, dlaczego powstanie upadło)
- 2) Niewzięcie przez Mickiewicza udziału w powstaniu (dlatego eksponuje własną działalność patriotyczną w Towarzystwie Filomatów i Filaretów i wynikające z niej konsekwencje - więzienie i zesłanie)

w III cz. „Dziadów Mickiewicz:

- Obraz Polski i Polaków ukazuje w dwóch aspektach- działań utajonych (martyrologia, spiski, walka) i jawnych (oficjalny, konformistyczny wymiar rzeczywistości). Metaforycznie wyraża to motyw lawy
- pokazuje martyrologię polskiego narodu
- oskarża pewne grupy polskiego społeczeństwa o brak patriotyzmu i zainteresowania sprawami kraju
- krytykuje szlachecki rewolucjonizm i skrajnie pojęty indywidualizm romantyczny
- formułuje koncepcję mesjanistyczną, która ma dać narodowi pocieszenie i ukazać ukryte sensy działań historycznych, połączyć plan Boski i ludzki (optymistyczna prognoza przyszłości, wskazanie – poprzez analogię z ofiarą Chrystusa-ogólnoludzkiego sensu polskiej walki i męczeństwa)
- podejmuje problem walki sił dobra i zła
- podejmuje etyczny problem pokory
- łączy problematykę polityczno-historyczną z refleksją metafizyczną (Bóg, więzi świata ludzkiego z obszarem działań duchów)

obraz społeczeństwa polskiego

1. patrioci

- Rollison - skatowany podczas śledztwa młody patriota, który próbuje się zabić wyskakując przez okno (jego matka prosi Senatora o uratowanie niewinnego syna)
- Cichowski - nagle aresztowany w tajemnicy przed żoną, torturowany i więziony kilkanaście lat. Popadł w obłęd
- Ewa - młodziutka szlachcianka, patriotka modląca się za Konrada, którego wiersze czytała
- bohaterowie sceny więziennej (postacie historyczne m.in. Tomasz Zan)
- niektórzy bohaterowie sceny w salonie warszawskim (stojący przy drzwiach i rozmawiający po polsku m.in. o dramacie Cichowskiego) i balu u senatora (prawa strona - m.in. Starosta)

2. ugodowcy

- postacie ze sceny w salonie warszawskim - osoby siedzące przy stoliku i rozmawiające po francusku (dla nich Nowosilcow to nie kat polskiego narodu, lecz świetny organizator życia towarzyskiego) oraz tchórzliwi literaci (którzy sądzą, że nie należy pisać o aktualnej sytuacji kraju)
- postacie ze sceny balu u senatora (zachwycające się balem i rezydencją Nowosilcowa)

3. zdrajcy

- Doktor - zausznik Senatora, donosiciel, dotknięty karą Bożą - ginie od pioruna

aluzje biblijne:

- w przedmowie – nawiązanie do słów Chrystusa skierowanych do płaczących niewiast jerozolimskich „nie płaczcie nade mną, ale nad samymi sobą”
- motto do Prologu – cytaty z Ewangelii św. Mateusza – zapowiadające cierpienie „was biczować będą” oraz zbawienie „Ale kto wytrwa aż do końca, ten zbawion będzie”
- opowieść Sobolewskiego o kibitkach – o Chrystusie „przelałeś krew niewinną dla zbawienia świata”
- stylizacja biblijna i kreowanie wydarzeń z historii Polski na wzór zdarzeń przedstawionych w Biblii w scenie Widzenia księdza Piotra
- porównanie cara do Heroda przez Ewę
- stosowanie formy przypowieści (przypowieść Żegoty, dwie przypowieści księdza Piotra skierowane do Senatora i jego popleczników obrazujące winę i karę, które nie zawsze następuje natychmiast)
- powódź w Petersburgu – nawiązanie do Potopu jako kary

WYBRANE SCENY I FRAGMENTY:

PROLOG

- scena symboliczna
- rozgrywa się w celi więziennej w klasztorze bazylianów
- bohaterowie sceny: Anioł Stróż, Gustaw-Konrad nazywany w tej scenie także Więźniem, duchy dobre i złe
- podział na stronę prawą (duchy dobre) i lewą (duchy nocne, złe, które podejmują działania przede wszystkim w nocy)
- motyw walki sił dobra i zła w ludzkiej duszy (Anioł Stróż mówi, że na każdą myśl człowieka czekają diabły i anioły)
- motyw snu – element charakterystyki bohatera dokonanej przez Anioła Stróża; walki w jego duszy dobra i zła; sen jako metafora bierności ludzi w wypowiedzi Więźnia („ciemności kryją ziemię i lud we śnie leży”), także jako pretekst do refleksji o braku dążenia ludzi do poznania istoty funkcjonowania świata („lecz dlaczego śpią ludzie, żaden z nich nie bada”) oraz o istocie snu (sen jako życie duszy)
- zapowiedź uwolnienia Konrada – rozważania Więźnia o losie emigranta, poety
- przemiana Gustawa w Konrada - przeistoczenie się romantycznego kochanka w bojownika o wolność

SCENA WIĘZIENNA

- bohaterowie to postacie historyczne, członkowie Towarzystwa Filomatów i Zgromadzenia Filaretów m.in. Tomasz Zan, Jan Sobolewski, Ignacy Domeyko zwany Żegota – przyjaciele Mickiewicza, więzieni przez cara polscy patrioci
- miejsce- klasztor zamieniony na więzienie
- czas- noc wigilijna
- tematy rozmów i treści śpiewanych piosenek:
  - a) sposób prowadzenia śledztwa (nikt nie wie, o co jest oskarżony, nie można się bronić, więźniowie poddawani są torturom fizycznym- pożywienie wywołujące choroby, bicie i psychicznym- zakaz kontaktów z rodzinami, brak wiedzy o świecie zewnętrznym)
  - b) Nowosilcow (chce przypodobać się carowi poprzez wykrycie spisków, odzyskać jego łaskę)
  - c) opowieść Jana Sobolewskiego o kibitkach – prowadzony na przesłuchanie przez miasto widział na placu w pobliżu kościoła więźniów w kajdanach, z ogolonymi głowami wywożonych na Sybir w kibitkach, wśród nich dziesięciolatka,

nieugiętego Janczewskiego krzyczącego „jeszcze Polska nie zginęła”, skatowanego w śledztwie Wasilewskiego, którego niesione ciało przypominało rozpiętego na krzyżu Chrystusa. Polacy- świadkowie wywózki współczuli więźniom (opuścili kościół, płakali). Wywózkę nadzoruje policmajster – gorliwy wykonawca carskich rozkazów, obojętny wobec cierpiących Polaków, z kolei carski żołnierz współczuje Wasilewskiemu. Męczeństwo młodych Polaków zestawione z ofiarą Chrystusa (moment Podniesienia podczas mszy w pobliskim kościele)

- d) wypowiedź Józefa o carze jako uczniu szatana
- e) pełna zwątpienia w Bożą sprawiedliwość wypowiedź Jankowskiego, który śpiewa też o tym piosenkę
- f) przytoczenie przez Żegotę bajki Goreckiego (Bóg postanowił ofiarować Adamowi wygnanemu z raju ziarno zboża, ten nie wiedział, co z ziarnem zrobić i je zostawił, diabeł postanowił ukryć ofiarowane zboże i je zakopał. Ziarno zakiełkowało) i jej sens metaforyczny (ziarno to polska młodzież, diabeł to car, zapowiedź zwycięstwa dobra nad złem i klęski tyрана, który nieświadomie realizuje plan Boga, Bóg kierujący historią- providencjalizm, przekonanie o opiece Boskiej roztoczonej nad człowiekiem)
- g) piosenka Feliksa wyrażająca nienawiść do cara, mówiąca o zemście
- h) piosenka Konrada z refrenem „zemsta na wroga,/ z Bogiem i choćby mimo Boga”(ujawnienie się zła w duszy Konrada)
- i) Mała Improwizacja (Konrad próbuje dostrzec przyszłość Polski – na próżno; motyw walki orła z krukiem)

WIELKA IMPROWIZACJA

Improwizacja- utwór tworzony bez przygotowania, spontanicznie

Forma: pozorna rozmowa z Bogiem (milczący adresat) , liczne apostrofy, elementy ironii

Kreowany jest wewnętrzny portret bohatera

Bohater – więzień, bojownik o sprawę narodową, romantyczny poeta

– Charakterystyka Konrada:

- a) samotny, przekonany, że ludzie go nie rozumieją
- b) gardzący ludźmi (tylko Boga i naturę uznaje za godnych odbiorców jego pieśni)
- c) przekonany o własnym geniuszu, wielkości i niezwykłości (porównuje własny akt twórczy do boskiej kreacji świata, nazywa siebie mistrzem, jest dumny)
- d) gardzący innymi twórcami
- e) patriota pragnący poświęcić swe życie sprawie walki o wolność dla narodu, powodem jego buntu jest miłość do ojczyzny, w imię tej miłości wyrzeka się szczęścia osobistego, od czynu nie jest go w stanie odwieść nawet świadomość potępienia (prometeizm - bezgraniczne poświęcenie się jednostek dla spraw ogółu). Wierzy, że tak jak tworzy poezję, mógłby stworzyć szczęśliwy ład na ziemi. Żąda od Boga części jego władzy. Jawi się tu jako despota i tyran, gdyż ład ten zamierza wprowadzić niezależnie od woli ludzi. Pragnie takiej władzy, która pozwoliłaby mu dowolnie ich formować (żąda władzy nad ludzkimi duszami). Jednocześnie deklaruje swą miłość do całego narodu („ja kocham cały naród”) i szuka sposobu, by mu pomóc. Utożsamia się z losem narodu („ja i ojczyzna to jedno”), jest zdolny do cierpienia i współodczuwania bólu innych
- f) typowy romantyk – buntownik, indywidualista przekonany o posiadaniu wielkiej mocy duchowej

- g) grzesznik i bluźnierca (podnosi bunt przeciwko Bogu i stawia mu żądania, oskarża Boga o zimny racjonalizm i brak uczucia miłości wobec ludzi, o obojętność wobec cierpień narodu i ludzkości).
- h) jego myślenie jest pełne sprzeczności i pozbawione konsekwencji (stawia się na równi z Bogiem i jednocześnie prosi go o pomoc, mówi o niedoskonałości języka w wyrażaniu uczuć i równocześnie jest przekonany o wielkości własnej twórczości, chce uszczęśliwić ludzi i jednocześnie sprawować nad nimi całkowitą władzę)
- Bóg nie odpowiada Konradowi. Bohater ten przegrywa przez swój skrajny indywidualizm, dumę, butę (przyszłość Polski Bóg objawi pokornemu księdzu Piotrowi)
- w scenie tej toczy się walka dobrych i złych duchów o duszę Konrada (sprawa polska zostaje wpisana w uniwersalny układ sił dobra i zła, Boga i szatana)
- motyw poety (samotny, wyobcowany, niezrozumiany) i poezji (dzieła, które można porównać z Boską kreacją świata, nieśmiertelnego, którego godnymi odbiorcami są Bóg i natura). Koncepcja poety jako przywódcy narodu (bojownika o sprawę narodową)

SCENA PO IMPROWIZACJI

- scena egzorcyzmów- ksiądz wygania złego ducha, który zawładnął Konradem
- ksiądz Piotr chce wziąć na siebie winy Konrada
- aniołowie proszą Chrystusa o litość dla Konrada („Lecz on szanował imię Najświętszej Twej Rodzicielki./On kochał naród, on kochał wiele, on kochał wielu”)

DOM WIEJSKI PODE LWOWEM

Bohater sceny – młoda dziewczyna Ewa, modli się za ojczyznę, a także Konrada, którego poezję czytała. Towarzyszy jej chór aniołów

- obraz postawy godnej naśladowania – patriotyzm, pokora, niewinność, religijność, dobre serce
- Ewa kwiatkami przystroiła obraz Matki Boskiej. Matka Boska z obrazu ożywa, bierze wianek, daje go Jezusowi, który ofiarowuje Ewie kwiaty. Z kwiatów plotą się wianki (wianek – symbol niewinności i czystości)
- wieloznaczny obraz Róży, która ożywa i prosi, by Ewa wzięła ją na serce (można motyw róży interpretować jako metaforyczny obraz odrodzenia duchowego Konrada – róża jest „wyjęta z rodzinnej trawki”, a Konrada ocaliła modlitwa bohaterki. Niektórzy uznają Ewę za personifikację Polski)

WIDZENIE KSIĘDZA PIOTRA

Mesjanizm	zespół przekonań ukształtowanych w judaizmie, związanych z oczekiwaniem na przyjście Bożego posłannika – Mesjasza. Przekonania te stały się punktem wyjścia ogólniejszej koncepcji historyzoficznej, przypisującej wyjątkowym jednostkom lub narodom szczególną misję zbawienia i odrodzenia ludzkości. Wiara w nadejście zbawiciela, który uwolni cierpiącą ludzkość od zła. W III części „Dziadów” owym mesjaszem jest Polska, która drogą cierpień ma odkupić grzech tyranów i wyzwolić wszystkie narody („Polska Chrystusem narodów”). Grzech to przede wszystkim zdrada ideałów wolności.
Bohater sceny	pokorny ksiądz opowiadający się zawsze po stronie dobra i sprawiedliwości, miłujący bliźnich, na którego Bóg zsyła widzenie. Modli się, leżąc krzyżem. Ma moc przewidywania przyszłości (nie tylko w

scenie Widzenia, kiedy poznaje przyszłość Polski; zna też przyszłe losy Doktora i Bajkowa). Stanowi przeciwieństwo Konrada, uosabia etykę pokory

Czas Wielkanoc (czas świąt religijnych pozwala przeżyć na nowo zdarzenia opisane w Biblii)

- zestawienie historii Polski ze zdarzeniami biblijnymi (ukazanie analogii między męką Chrystusa i odkupicielskim sensem jego ofiary a ofiarą polskich patriotów-męczenników; przypisanie mocy zbawczej także ich cierpieniom)
  - a) zbrodnie Heroda - cierpienia młodych patriotów
  - b) droga krzyżowa - zesłanie
  - c) Chrystus przed sądem Piłata – sąd Europy nad Polską (nawiązanie do kongresu wiedeńskiego)
  - d) głos ludu domagający się ukrzyżowania Chrystusa i wypuszczenia Barabasza – narody domagające się upadku Polski
  - e) przybicie do krzyża - rozbiory
  - f) zranienie Chrystusa – powstanie i następujące po nim represje
  - g) nałożenie cierniowej korony – męczeństwo Polski
  - h) zmartwychwstanie Chrystusa – zapowiedź odrodzenia wolnej Polski
- ofiara Polaków jest złożona w imię wolności i ma zbawić współczesny świat historyczny
- zło w świecie to odwieczny zamiysł Boga, który kolejnymi aktami odkupień zbliża świat do doskonałości
- Bóg wybrał Polskę do realizacji swego planu ze względu na niewinny charakter cierpień Polaków
- stylizacja biblijna wzorowana na Apokalipsie świętego Jana (symbolika liczb – 44 i 3, słownictwo – księga tajemnicza, zamiast stopnia najwyższego mianownik z dopełniaczem – trud trudów, lud ludów, symbole)
- symbolika liczby 4 podkreślająca siłę i odgrywanie pozytywnej roli (cztery żywioły, cztery rzeki w Raju, czterej ewangelisci) i 40 (czterdzieści dni postu Chrystusa)

WIDZENIE SENATORA

- konwencja snu, który ujawnia prawdę o człowieku
- nawiązanie do gatunku moralitetu
- elementy groteskowe
- nagromadzenie równoważników zdań, pytań, wykrzyknień, wyrazów dźwiękonaśladowczych
- bohater – senator Nowosilcow- pełen pychy, zarozumiały, próżny, zakłamaný, liczą się dla niego pieniądze, kariera, ordery, zaszczyty, cieszy się, gdy inni mu zazdroszczą, boją się go, chcą mu się przypodobać. Senatorowi towarzyszą diabły, jeden z nich nazywa go najmilszym synem.
- obraz carskich urzędników - zazdrośni, zastraszeni, zabiegający o względy cara, bezwzględni, konformiści, chciwi materialiści, marionetki w rękach cara, służalczy, pozbawieni zasad moralnych, walczący o wyższą pozycję w hierarchii na carskim dworze, ich los zależy od kaprysu władcy, żyją w strachu przed carem

SALON WARSZAWSKI

- formalny podział na dwie grupy

- a) przy drzwiach – (Stary Polak, Adolf, Zenon Niemojewski, Wysocki) patrioci, rozmawiają po polsku m.in. Adolf opowiada historię Cichowskiego
- b) przy stoliku (Hrabia, Dama, Szambelan) – ugodowcy, chętnie stosują język francuski, żałują, że Nowosilcow opuścił Warszawę, gdyż świetnie organizował bale, nie rozumieją polskich wierszy, są wśród nich literaci o klasycystycznych upodobaniach, nie podejmujący istotnych dla życia politycznego tematów, tchórzliwi
- Wysocki porównuje naród polski do lawy, która z wierzchu jest „zimna i twarda, sucha i plugawa”, ale w jej głębi płonie wieczny ogień

PAN SENATOR

- po raz kolejny zobrazowane są cechy Senatora i jego popleczników (m.in. Doktora)
- ukazany jest portret matki – pani Rollison (niewidoma wdowa, aresztowany syn stanowił jedyną jej podporę, podejmuje próbę interwencji w sprawie więzionego syna, znosi lekceważenie okazywane przez Senatora, pada na kolana przed senatorem, oskarża sprawców cierpienia dziecka)

BAL

- scena śpiewana
- rytm budują krótkie zdania
- elementy groteskowe – połączenie tragizmu i komizmu; Nowosilcow jako zbrodniarz, który beztrąsko tańczy
- formalny podział na scenę prawą i lewą odzwierciedla podział społeczeństwa
  - a) - strona prawa – patrioci, krytykują Nowosilcowa, ale muszą udawać postawę lojalistyczną
  - b) - lewa strona – urzędnicy i arystokracja, są wyzbyci zasad moralnych, przymilają się Senatorowi, konformiści
- postać oficera rosyjskiego, który współczuje Polakom i dostrzega czynione przez nich zło (rozmowa z Bestużewem)
- zabawa przerwana przez gwałtowną burzę i wiadomość o śmierci Doktora

NOC DZIADÓW

- scena na cmentarzu
- bohaterowie: Guślarz, kobieta wspominając ducha, który niegdyś ukazał się podczas święta Dziadów, zjawy odbywające karę (można w ich obrazie dostrzec winy Doktora i Bajkowa), postać mężczyzny w kubitce

USTĘP

- fragment epicki
- dedykowany „przyjaciołom Moskalom”
- pamflet antycarski w formie poematu podróźniczego. Protest przeciwko despotyzmowi
- opis Rosji jako krainy, gdzie człowiek żyje w barbarzyńskich warunkach. Pokazuje się, jak budowana jest cywilizacja Rosji - przez cierpienie, nadludzką pracę warstw najniższych traktowanych jak niewolnicy
- przekonanie, że nie można winić za rosyjskie zbrodnie w Polsce wszystkich Rosjan. Naród rosyjski tak samo cierpi pod rządami carów, jak polski (te same idee w dołączonym do III części „Dziadów” wierszu „Do przyjaciół Moskali”, w którym mówi się o dekabrystach)

Fragment Droga do Rosji

- krajobraz Rosji – kraina dzika, pusta, pokryta śniegiem, gdzieś znajdują się dość prymitywne osady. Drogi wyznaczone nie dla potrzeb ludzi, ale wojska
- ludzie – silni, lecz jeszcze bezwolni, bezmyślni

Fragment Petersburg

- miasto powstało jako zachcianka cara w ostrym, nieprzyjaznym klimacie. Miało być imitacją stolic europejskich
- miasto na grząskim gruncie zbudowano kosztem życia wielu ludzi – prostych Rosjan
- „budowały go chyba szatany”- obraz potęgi cara i przekonania, że stoi on po stronie zła
- obraz przechadzki – car dyktuje modę, wszyscy chodzą na spacer wtedy, kiedy on odbywa przechadzkę. Urzędnicy chcą się przypodobać carowi, są tylko marionetkami w jego rękach (porównani do kart rzuconych przez szulera oraz do owadów, skorpionów), są próżni (chwalą się orderami, odnoszą się lekceważąco do osób niżej w hierarchii), zakłamani (chwalą spacer, mimo że jest bardzo zimno)

Fragment Pomnik Piotra Wielkiego

- opis spotkania polskiego zesłańca i „wieszczka ruskiego narodu” – są przyjaciółmi, okryli się jednym płaszczem, oglądają pomnik Piotra Wielkiego
- porównanie dwóch pomników: Piotra Wielkiego (pomnik konny, wzniesiony na polecenie carycy, ogromny, odlany z miedzi, na granitowym postumencie, co podkreśla potęgę, wyższość cara nad innymi ludźmi, symbol sposobu sprawowania władzy - car nie liczy się z nikim „leciał tratując po drodze”, budzi trwogę, jest tyranem) oraz Marka Aureliusza (piękny, szlachetny, łagodny, myśli o dobru państwa, przedstawiony jest jak ojciec narodu, jego koń porusza się wolno, prowadzony za wodze)
- zapowiedź nadejścia czasu walki z tyranią

Fragment Przegląd wojska

- przeglądy wojska to ulubione zajęcie cara, które daje mu poczucie siły, potęgi. Robi je często, nie licząc się z zimnem, mrozem, na którym zamarzają żołnierze
- żołnierze – anonimowi, podobni do siebie
- i prości żołnierze, i dowódcy boją się cara, generałowie zabiegają o jego względy
- plac po zakończeniu przeglądu jest pełen trupów – niektórzy zamarzli, jeden z żołnierzy został przejechany kołem armaty, inny – stratowany, gdy spadł z konia, gdyż dowódca umyślnie dał mu dzikiego rumaka
- obraz oficerskiego sługi, który zamarzł, pilnując futra swego pana
- smutna refleksja o narodzie, który zna tylko „heroizm niewoli”

Fragment Dzień przed powodzią petersburską 1824. Oleszkiewicz

- Józef Oleszkiewicz- postać historyczna, Polak, malarz, wizjoner, mistyk wieszczący przyszłość. Bada on poziom wody w Newie. Wypowiada przepowiednię – nadchodzi powódź, która jest ostrzeżeniem dla cara. Car „coraz głębiej wpadał w moc szatana”, jeśli się nie zmieni, poniesie karę.

DO PRZYJACIÓŁ MOSKALI

- utwór kończący III cz. „Dziadów”
- liryka bezpośrednia zwrotu do adresata (apostrofy do Rosjan)
- obraz społeczeństwa rosyjskiego pod władzą despotyzmu (represje -śmierć, więzienie, skazanie na niewolniczą pracę ponad siły)
- niejednoznaczny obraz społeczeństwa rosyjskiego:
  - a) walczący z despotyzmem, szlachetni, bliscy podmiotowi lirycznemu – Bastużew „wieszcz i żołnierz”, skuty i skazany na niewolniczą pracę w kopalni, Rylejew – powieszony
  - b) poplecznicy cara, którzy otrzymują od niego urzędy, ordery. Nie liczy się dla nich wolność, oni „wybijają pokłony na progach cara”. Sytuacja w Rosji sprzyja postawom uległości wobec władzy

- c) ludzie bierni, przyzwyczajeni do zniewolenia, ograniczenia wolności, niegotowi jeszcze na podjęcie buntu, bojący się zmiany sytuacji
- wspólnota losu Polaków i Rosjan
  - optyka chrześcijańska – Bóg jest po stronie walczących z despotyzmem, popierający despotyzm są przeklęci
  - nadzieja na wolność, pokonanie tyranii
  - rola poety wzywającego do buntu